DE PLAVTO HYBRIDARVM VOCVM IGNARO.

AD

ORATIVNCVLAM LATINAM

IN

SCHOLA THOMANA

PRIDIE KAL. IAN. A. CHR. cIↄIↄcccxxiii.

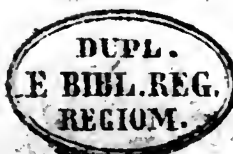
HORA V VESPERT.

AVDIENDAM

OBSERVANTISSIME INVITAT

FRIDER. GVILIELM. EHRENFR. ROSTIVS
RECTOR.

LIPSIAE
LITTERIS STARITII, TYPOGR. VNIVERS.

In praecipuis fructibus e Plauti comoediis ad latini sermonis copiam et dictionis varietatem redundantibus merito referendum esse magnum eorum vocabulorum numerum, quae illi propria et peculiaria sunt, nemo ibit inficias, qui non solum cognitum habet, quantum ad omne genus eloquentiae, hoc est, ad apte, perspicue et ornate de unaquaque re dicendum commoditatis conferat quam maximus verborum delectus, sed etiam magnam opportunitatem intelligit, quam Plautinus potissimum sermo multis partibus ad usum vitae communis praebeat. Quo quidem locupletissimo genuinae latinitatis penu, quo minus multi facile et libenter utantur, praeter alias causas id quoque impedire mihi videtur, quod in vocabulis ab uno Plauto discendis haud pauca sunt, quae in fabularum eius reliquiis semel tantum occurrant, et vel inusitata forma sua suspicionem erroris, a librariis commissi,

moveant, vel propter dubiam significationem audacter adhiberi posse neutiquam videantur. Licet vero eiusmodi vocabulorum temerarius usus maxime vitandus sit; tamen in promtu est intelligere, aeque cavendum esse, ne delicato illorum fastidio uberrimum proprie scribendi dicendique fontem ipsi nobis praecludamus, sed sedulo curandum, ut illorum aut mira specie vel explicanda, vel corrigenda, aut obscura et involuta potestate dilucidanda nostram latine disserendi facultatem amplificemus. Ita enim non solum integritati Plautini sermonis, sed omni omnino latinae orationi optime consulitur, cuius aciem, poëtae verbis utor, ut contra conferre ubivis recte et commode possimus, quam plurimis dictionum copiis, praesertim in tanta latini sermonis paupertate, opus habemus. Atque haec causa fuit, cur nostrum quoque animum ad talium vocabulorum, quae sola semel a Plauto usurpantur, interpretandorum curam nuper intenderemus, et laboris difficultate instigati potius, quam deterriti, inceptum iter nunc quoque pergere statueremus. Nempe in vocabulis a Plauto semel dictis reperiuntur aliqua, quae non solum per se et propter se diligentiorem originis et significatus desiderant indagationem, sed etiam ob exempli, quod

novorum verborum inventores inde capiunt, auctoritatem non quasi populari trutina, sed aurificis statera subtilius examinanda videntur. Ea ad illud vocum genus referuntur, quas hybridas grammatici appellant; quo quidem miro et inepto cognomine male seduli illi excusatius uterentur, nisi eadem opera rectum de natura verborum iudicium corrumperent, falsaque rerum imagine temeritatem aliorum lacesserent eique velificarentur. Nam, nisi nos omnia fallunt, vana illa de hybridis vocibus opinio praecipuus fons habenda est, unde sermo iste fluxit inquinatissimus, quo nunc omnium paene disciplinarum magistros hortulos suos irrigare, discipulorumque suorum memoriam ita imbuere videmus, ut germanae eloquentiae ruina vix alio remedio sisti queat, quam eo, ut verae latinitatis studiosos dirigere suum novandorum vocabulorum studium ad probatissimorum auctorum normam et similitudinem iubeamus, admoneamusque, ne fines, quibus illi libertatem suam circumscriptam habuerunt, licenter excedant et omnes lineas transiliant. Enimvero ea solida et grandis licentia est, peregrinum atque vernaculum vocabulum in unam vocem coniungere, a qua audacia optimi quique scriptores

ita abhorruerunt, ut ante Octaviani Augusti tempora, et aliquamdiu post, nullum tantae temeritatis vestigium in latinis libris, qui aetatem tulerunt, reperiatur. Cui nostrae sententiae non repugnant pauca illa exempla a Quinctiliano et Macrobio proposita, quippe quorum alia seriorum temporum figmenta sunt et auctoritate carent, alia e veteribus scriptoribus, Plauto scilicet et Iuvenali, depromta, specie quidem fallunt, re ipsa haud quaquam in monstris illis vocabulorum censenda sunt, quibus agrum Romanum diutius vastari meritum doctorum virorum opprobrium est; ad quod demonstrandum nunc proficiscimur.

Bacchid. IV. 4, 69.

— — — — *ubi est biclinium*
Vobis stratum?

Huius loci memoria Quinctiliani obversabatur animo, cum haec scriberet: *Iunguntur autem* (vocabula) *ex nostro et peregrino, ut biclinium.* Inst. Or. I. 5. Et profecto nihil apertius videtur, quam latinam atque graecam vocem in hoc vocabulo similiter esse compositas, ac Veneri placere dicit Horatius impares formas atque animos sub iuga aenea

saevo mittere cum ioco. Sed videtur tantum. Non magis enim *biclinium* in numero hybridarum vocum, quam *triclinium* pro graeco vocabulo ducendum est. Nam cum omnino nulla lingua earum gentium, quibus non omne loquendi audiendique commercium cum aliis vel natura loci vel legibus ademtum fuit, a sola stirpe sua propagata sit, sed omnes, quas novimus, aut casu fortuito, aut consilio hominum, aut necessitate usus incrementa ab alienis linguis ceperint; mature factum est, ut multa vocabula multis populis essent communia, quae si duos populos vel a sanguine iunctos, vel mente propiores, vel alio vinculo affines comparaveris, verosimile quidem est ab altero, cui prius fuerint cognita, ad alterum esse translata, neque tamen necesse est, ut eidem a principio propria essent ac nativa, quoniam fieri utique potuit, ut ex peregrino, sed obliterato, fonte ista vocabula manaverint. Sed quoniam in indagandis artium humanarum originibus supra memoriam literarum monumentis impressam secure proficisci nonlicet, cogimur primam vocabulorum quorumque inventionem eorum populorum ingenio tribuere, quos in vetustissima illorum possessione et vulgari usu ver-

sari videmus, atque exinde alia vocabula latina, alia graeca appellare, non quia de ultima eorum stirpe exploratum habemus, sed quia in dubitando modum, in statuendo maxime probabilem rationem retinendam putamus. Quemadmodum vero plantas atque arbores, e peregrinis terris in patriam nostram transductas, ubi mutati coeli naturae adsuescere coeperunt, pro domesticis ducimus: aut homines civitatis iure donatos non peregrinos, sed nostros vocare solemus: ita etiam peregrina vocabula in formam ac speciem patriae linguae ad oris nostri habitum figurata, et sermone vulgi recepta, iure meritoque nostra censenda sunt, nisi forte omnia, quorum non ipsi auctores sumus, pro alienis fastidiose contemnere et paupertatem nostram supercilio philosophico palam ferre maluerimus. Ita fit, ut eaedem voces, si originem spectes, externae, sin usum observes, propriae dicendae sint. Cuius generis vocabula, quia se in consuetudinem cum nativis verbis penitus immerserunt, eodem cum illis iure gaudere debent. Atqui hoc graeco vocabulo κλίνειν accidit, quod Latini *clinare* dicunt, quodque subiunctum praepositionibus ad varia verba et nomina effingenda adhibuerunt, veluti *declinare*,

inclinare, *acclinis*, *declinis*; quae nemo est, qui peregrinitatis vitio laborare dixerit. Annon igitur calumnia est accusare peregrinitatis vocem *biclinium*, illis quas diximus cognatam et ab eodem vetusto Latii colono ortam? Nam quod Latini caruerunt simplici nomine, quod graeco κλίνη affine esset, id impedire non potuit, quo minus a verbo *clinare* derivarent substantivum compositum, eodem fere modo, quo ab aedifico *aedificium*, a praecipito *praecipitium*, ad significandum lectum, quo *bini clinare* corpora possent. Idem mihi statuendum videtur de *triclinio*, cui simile quidem habent Graeci τρίκλινον; sed cum raro eo et vix aliter, quam si de rebus Romanis loquuntur, utantur, Romanis contra frequens eius vocis usurpatio sit, plus mihi quam verosimile est, Romanos ultro et domi doctos locum, in quo *tres clinare se* possent, *triclinium* dixisse, idque vocabulum quasi postliminio ad Graecos eo facilius rediisse, quia iam dudum adiectivis τρίκλινος, ἑξάκλινος sc. οἶκος utebantur.

Avlvl. III. 5, 42.

Strophiarii adstant, adstant semizonarii.

Recensentur hic *semizonarii* in grege artificum in munditia et cultu muliebri apparando occupatorum, et scite a *strophiariis* distinguuntur, quandoquidem zona medium corpus cingebatur, strophio autem papillarum tumor cohibebatur. Quam similium rerum differentiam non ab omnibus intellectam fuisse Boettigerus in Sabina II. p. 114. monuit. Hos igitur zonarum factores, quos Latini *zonarios* appellabant, (Cic. pro Flacc. 7.) Plauto semizonarios vocare placuit, pro more poëtarum, quo formarum nomina cum aliis de causis, tum propter aliquam nobilitatem, cum nominibus generum permutantur. Quare vero haud absimile est, inter ceteras zonarum formas, eas, quae semizonae dicerentur tum temporis maxime nobilitatas fuisse. Quae quidem qualem figuram habuerint etsi propterea dubitari potest, quod e notatione non intelligitur, utrum ratione longitudinis an latitudinis iusta zona fuerint minores, hoc enim verbum in utraque re poni potest; tamen id apertum est, ob eam causam, quod integris et usitatis dimidio bre-

viores essent, dictas fuisse semizonas, earumque artifices semizonarios. Iam id vocabulum inter hybridas voces a Lexicographis refertur eadem iniuria, qua biclinium, imo adeo maiore, quoniam non solum graeca vox zona a Romanis longo usu in familiaritatem et civitatem recepta erat, sed ipsa etiam terminatio *arius* a graecae linguae consuetudine abhorret. Nam Graecis solemne fuit ad istorum sonorum et literarum similitudinem fingere vocabula, quibus pro integro nomine diminutum ponerent, ut *κυνάριον*, *ἱππάριον*, *παιδάριον*; sed huius figurae adiectiva a substantivis nata formare plane omiserunt. Itaque nihil obstat, quominus Latini hanc vocem *semizonarius* tanquam suam popularem liberali causa manu asserant, eiusque originem suae solum patriae vindicent. Quod enim Graecis licuit similem vocem *ἡμιζώνιον*, sed dubiae etiamnunc auctoritatis, fingere, id pertenue argumentum est, quo Romanos erroris in componendo vocabulo commissi accuses, inscitiaeque in vocabulis fabricandis insimules.

Menaechm. Prol. 13.

Huic argumento antelogium hoc fuit.

Cum vocabulum *logus* antiquo Latinitatis iure gaudeat, non possum a me impetrare, ut *antelogium* pro hybrida voce agnoscam, et minus latinum esse dicam, quam *anteloquium.* Vtrumque aeque bene dicitur, ut nec hic loci hoc pro illo, nec alibi, ut Meursio ad Macrob. Sat. I. 24. et VII. 4. visum fuit, illud pro hoc scribendum sit. Intercedit enim duo ista vocabula eadem familiaritas, quam observamus in vocibus *proloquium*, et, qua Pacuvius olim usus est, *prologium*, item in *eloquium* et *elogium.* Quo quidem postremo exemplo ita compositorum nominum germana latinitas plane evincitur. Nam maximas nugas egisse grammaticos, qui *elogium*, graecis plane indictum vocabulum, aut ab ἐλεγεῖον ut Salmasius et Riemerus, aut ab ἐλλογεῖν, ut Casaubonus et Vossius, aut ab ἐκλέγειν, ut Cellarius, Turnebus, Muretus, derivarent, aut *eulogium* cum Aldo nepote et Henr. Stephano scribendum putarent, vel inde satis apparet, quod significationes, quae istis verbis propriae sunt, difficulter cum potestate vocis *elogium* conciliari possunt.

Quodsi vero sumimus hoc vocabulum e latina praepositione et nomine *logus*, quod utrique linguae commune est, et *orationem* significat, fuisse compositum, *elogium* ab origine sua id notavit, quod ex ore dicentis exierat, *dictum quodlibet, ein Ausspruch*, atque non videtur diversam a simplici nomine habuisse significationem, quam compositis vocabulis vel probatissimos scriptores haud raro tribuisse constat. (vid. Daumius de causis amissarum quarundam latinae linguae radicum. Cap. II.) Quae generalis significatio mox in specialem abiit, ut *memorabile* indicaret *dictum*. e. g. Solonis elogium. Cic. Cat. Mai. 20, 6. Censorium elogium. Cic. in C. Sall. c. 6. Tum quia ea, quae literis mandantur, memoriae diutissime commendantur, elogium coepit significare *dicti memoriam literis consignatam, eine Aufschrift*. Cuiusmodi sunt *elogia* statuis, imaginibus, sepulcris aliisque monumentis ac rebus, maxime operibus artificiosis inscripta; veluti foribus apud Plautum Mercat. II. 3, 74. *impleantur meae fores elogiorum carbonibus*. Haec vocabuli potestas, quae pro titulo vel inscriptione valet, vulgaris est et optimis quibusque scriptoribus usitatissima. e. g. Ciceroni in Pison. 29. extr. Catoni apud

Gellium III. 7. Sed cum eiusmodi titulis hoc proprium sit, ut causas monumenti publici laudatis viris positi breviter et summatim indicent, vox elogium accepit duas alias significationes et notare coepit *breve et publice propositum indicium causae*, cum eius, ex qua quis reus ageretur, ut Suet. Calig. 27; tum eius, quare aliquis in testamenti tabulis haeres institutus esset, nec ne; ut Cic. pro Cluent. 48. Quinct. Inst. Orat. VII. 4, 20. Declamat. II. 15. Senec. Controv. II. 15. Laudis vero notionem non nisi pessundatae latinitatis auctores huic vocabulo subiecerunt, quorum exemplum imitati Galli sunt, in societatem regni pariter atque linguae everso Romanorum principatu adsciti, qui in sermone suo elogium cum sola vi laudationis retinuerunt. In scriptoribus autem latinis, qui elegantiam et sinceritatem sermonis custodiverunt, elogium nunquam per se vel laudem, vel vituperium, significat, quamquam propter integrorum locorum, in quibus occurrit, sententiam alterutro vocabulo reddi potest. Nam ne Suetonio quidem, aut qui alius vitae Horatii auctor fuit, sic usurpatum censeo vocabulum elogium, sed verba illa: *tali ad Augustum elogio* ita interpretor: *in parte sive capite testamenti ad Augustum per-*

tinente, ubi talia leguntur. Sed revertor, unde profectus sum, fretusque ipsius Ciceronis proprietatis in lingua patria tenacissimi auctoritate, qui in tertio de Fin. libro c. 2. *Quamquam ea verba,* ait, *quibus ex instituto veterum utimur pro latinis, — — quamquam latine ea dici poterant, tamen, quoniam usu recepta sunt, nostra ducamus;* contendo *antelogium, prologium* et *elogium* non magis esse e latina praepositione et graeco nomine composita vocabula, quam *postscenium,* quo Lucretius IV. 1180. usus est. Nam quod Vossius in Etymologico statuit finxisse Plautum vocem hybridam *antelogium* ioci gratia, id sane nemo crediderit, nisi qui forte omnem vim et naturam ridiculi plane ignoraverit. Aliter autem res se habet cum vocabulo *inanilogus,* Plaut. Pseud. I. 5, 24. quod quidem mutare in *inaniloquus* non solum suadent similes voces, *pauciloquus, multiloquus, vaniloquus,* sed iubet etiam latini sermonis consuetudo, quae a componendis illius modi adiectivis, qualia Graecis usitata sunt, ut πολύλογος, βραχύλογος, plane abhorruit. Sed locus ille Plautinus omnino mutilus et variae lectionis est. (vid. Hermannus in Element. Doctr. Metr. p. 307.) Nec fas erit defendere istam formam *inanilogus* mon-

strosa illa voce *aretalogus*, a Iuvenali et Suetonio usurpata, quam unde dicam in Latium irrepsisse, cum Graeci eam nec habuerint, nec ita confingere utique potuerint, id equidem scio cum ignarissimis.

Posteaquam Plautum nostrum ab inepto vocum hybridarum usu satis defendisse videmur, superest, ut de aliis, quae ex latinis scriptoribus afferuntur huius cognominis atque figurae vocabulis breviter dicamus. Ac *semitonium* quidem non peioris notae esse vocabulum, quam *semizonarius* primo oculorum conspectu apparet. Et si antiqui, ut Seneca N. Q. II. 56. auctorem Caecinam, facundum virum, secutus, refert, vocabulo *tonus* usi sunt, potuere etiam *semitonium* recte dicere; nec opus est, ut apud Macrobium Saturn. II. 1. pro eo scribatur *hemitonium*.

Sed longe reconditior est notatio vocabuli *epirhedia*, quod in Iuvenali Sat. VIII. 66. reperitur. Id e Graeco et Gallico compositum esse Quinctiliano Inst. Orat. I. 5, facile credimus. Sed quod idem ait, nec Graecos nec Gallos eo uti, Romanos autem suum ex alieno utroque fecisse, id nimium multis modis et re et dictu inopinatum atque mirabile

et tale est, quale vix Iudaeus Apella credat. Nos ita potius statuendum esse arbitramur. *Reda* fuit vehiculum in Gallia inventum, ibique a Graecis colonis, Massiliensibus fortasse, primo visum, et eodem, quo illi appellabant nomine, ab aliis curribus distinctum. Receperunt igitur Graeci cum re nomen quoque, sed ita, ut secundum sermonis et oris sui naturam caninae literae adspirarent, rhedamque dicerent. Iam Romani, quibus per Graecos Galliae colonos huius generis vehicula haud dubie innotuerant, merito retinuerunt vocabulum ei rei proprium, id quod in nominibus rerum arte humana factarum orationis perspicuitas fieri postulat, adeoque memores graecae originis manserunt, ut illud graeco semper more scriberent. Nec aliter facere potuerunt, quandoquidem ipsi Galli olim non suas habebant literas, sed teste Caesare de Bell. Gall. VI. 14. in publicis privatisque rebus graecis literis utebantur. (vid. Ritterus in historia Galliae p. 319—330.) Itaque vox *rheda* in Romano sermone semper hospes fuit, in Graeco civis facta est, quae legitimo foedere cum graeco cive ἐπὶ iuncta, non vereri debuit, ne, quod inde nasceretur, *epirhedium* monstro illi Ovidiano, quod

aliena cornua fronti addita habebat, simile videretur. Sed *epirhedium* totum e graeco semine ortum est, nihilque habet, quod in forma offendat, praeter naevulum, quem dubium est, utrum nativum, an adsciticium existimare debeamus. Oportebat enim primam rhedae literam in composito nomine geminari; quam scripturae legem, nisi Graeci in hoc vocabulo, ut in paucis aliis e. g. καταράκτης, Καλλιρόη, ipsi neglexerunt, Iuvenalis necessitate metrica ductus migrare potuit. (vid. *Schneiders Elementarlehre der latein. Sprache*, I. p. 202 et 212.)

Quod denique hybridarum vocum fabricatores ineptae artis suae antiquitatem Iulii Caesaris auctoritate tueri conantur, qui libros illos, quos contra Ciceronem edidit, *Anticatonem* inscripsit, in eo mihi egregie falli videntur. Alia enim est communium, alia propriorum nominum ratio. Illa in variis linguis specie ac figura variant, haec in omnibus idem sonant. Itaque catum hominem Graeci συνετὸν vel πανοῦργον dicunt, sed Catonem Vticensem Κάτωνα appellant.

Sed longius in huius materiae campo excurrere excurso prohibemur anni spatio, in cuius exitu, tanquam in aliqua vitae humanae specula, iam collocatos nos recta ratio maiora conari iubet, et post emeritam annuorum laborum operam a rerum humilium ac supervacuarum sollicita cogitatione vacuos toto animo in earum rerum diligenti meditatione versari, quarum deliberato et indefesso studio totius vitae propositum et summi boni possessio continetur. Cui quidem meditationi opportunitatem praebebit severum eius vesperae silentium, quae ultima huius anni futura est, quamque nos scholae Thomanae magistri ac discipuli, qui non fatalem necessitatem, sed sapientissimae ac benignissimae mentis providentiam praeesse universis atque singulis credimus et profitemur, gratissima divinorum, quibus praeter meritum hucusque cumulati sumus, beneficiorum recordatione piis supplicationibus et gratulationibus celebrare animum induximus.

Ad quam solemnitatem fore, ut MAGNIFICI et ILLVSTRES VTRIVSQVE REIPVBLICAE PROCERES, quos honoris et officii causa invitatos esse volumus, cum CETERIS HONESTIS VIRIS, quibuscunque operae erit, ultro conveniant, eo certius confidimus, quo magis eos intelligere persuasum habemus, quantum ad retinendam publicorum morum sanctitatem principum in civitate virorum exemplum et auctoritas valeat.